

Бібліометрика української науки

Набирає гостроти дискусія про роль і місце науки в сучасному суспільстві. У колишньому СРСР результати досліджень у галузі природничих і технічних наук були затребувані військово-промисловим комплексом, а в галузі суспільних – ідеологічними структурами. Завдяки цьому питання належного фінансування досліджень не виникало. В Україні змістовна державна політика розвитку науки та освіти підмінена «оптимізаційними» заходами, орієнтованими на зменшення коштів, що виділяються на дослідження. Значною мірою причиною сформованої ситуації є відсутність конструктивного діалогу між науковою спільнотою, системою управління наукою та суспільством у цілому. Для налагодження діалогу вчені повинні надати суспільству прозору інформацію про стан науки, тенденції її розвитку та спроможність сприяти сталому розвитку економіки і вирішенню соціальних завдань.

Не менш злободенними є й питання міжнародного рейтингу вітчизняних наукових установ та державних і приватних університетів, визнання результатів їхньої дослідницької діяльності та професійності викладацького складу. Насамперед ідеться про присутність України у світовій системі наукових комунікацій, представленість публікацій наших учених у професійних профільних виданнях.

Створена фахівцями Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського інформаційно-аналітична система «Бібліометрика української науки» (<http://www.nbuv.gov.ua/bpnu>) дає можливість отримати таку інформацію. Джерельна база системи – Google Scholar (науковий сегмент інтернет-гіганта Google) та дані наукометричних платформ Scopus, Web of Science, Російський індекс наукового цитування. Основним джерелом є Google Scholar, що має найістотніше мовне, галузеве й географічне охоплення публікацій. У цій системі індексуються майже всі українські наукові журнали, тоді як у Scopus – менше 40. Слід додати, що бібліометричні показники Google Scholar, як правило, корелюються з показниками інших наукометричних платформ. При цьому в ній значення бібліометричних показників учених зазвичай будуть більшими, що пояснюється ширшим охопленням публікацій. Так, індекс Гірша h (h – кількість публікацій, на які є не менше h посилань) члена-кореспондента НАН України В. Гусиніна в системі Google Scholar становить 41, а в Scopus – 31.

Сервіс Google Scholar «Бібліографічні посилання» дає можливість ученим оприлюднювати результати своїх інтелектуальних напрацювань у вигляді так званих бібліометричних портретів, де представлена сфера їхньої

наукової діяльності, упорядковані списки публікацій, індекси й діаграма цитувань, коло наукових інтересів тощо. У цілому бібліометричний портрет можна розглядати як візитівку вченого в Інтернеті. Згаданий сервіс затребуваний: на жовтень 2014 р. з його використанням створено понад 3 тис. портретів українських дослідників. Серед них і відомі всьому світові вчені: академіки В. Вернадський, М. Боголюбов, В. Глушков (їхні бібліометричні портрети створювали учні й послідовники), і початківці, які мають по кілька публікацій. Отже, уже тепер можна, у першому наближенні, отримати уявлення про науковий потенціал країни. Враховуючи усталену тенденцію до зростання кількості бібліометричних портретів учених, слід розраховувати на появу більш достовірної, у статистичному плані, картини стану науки.

Оприлюднення результатів досліджень у вигляді бібліометричного портрета – це своєрідний звіт фахівця суспільству за надану можливість займатися науковою діяльністю. Тому створення таких портретів слід розглядати як обов'язок ученого. Зазначимо, що науковці МОН, МОЗ, НАН і НАПН України приділяють цьому питанню належну увагу, учені ж аграрної, медичної й правової академій поки що пасивно ставляться до представлення свого доробку інтернет-спільноті (вони створили менше 20 бібліометричних портретів).

Лібанова Елла Марленівна
 Академік-секретар Відділення економіки НАН України, академік НАН України
 Економіка, демографія, соціальна політика
 No verified email - Homepage

Title	Cited by	Year
Ринок праці: Навч. посібник ЕМ Лібанова К: Центр національної літератури, 03	87	2003
Соціальна політика ВА Суретовський, ОМ Палай, ЕМ Лібанова К: Вид-во УАДУ, 04-05	77	2003
Ринок праці та соціальний захист Е Лібанова, О Палай К: Основа, 18	69	2004

Citation indices	All	Since 2009
Citations	867	714
h-index	15	13
i10-index	24	20

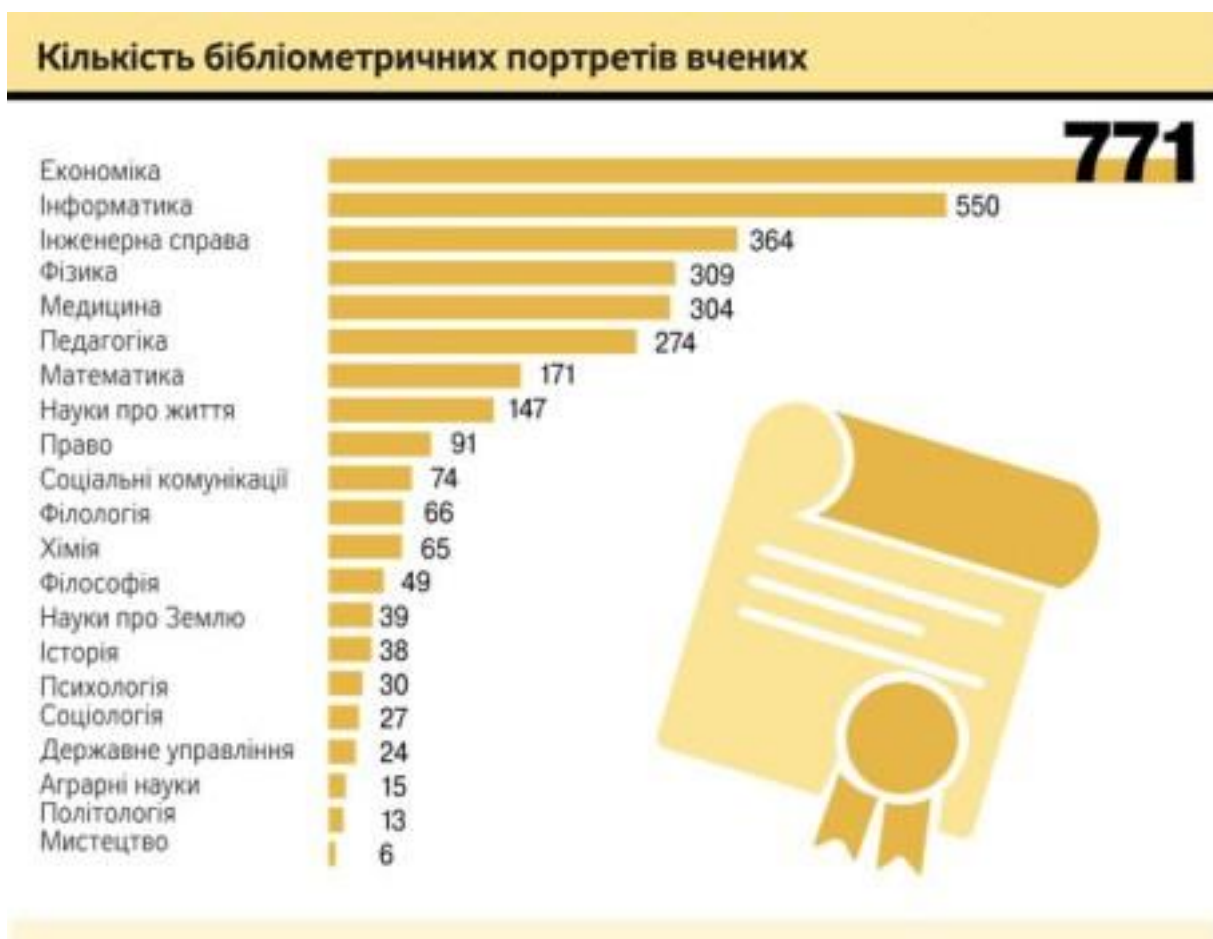
Bar chart showing citation indices from 2006 to 2014:

Year	Citations
2006	~10
2007	~15
2008	~20
2009	~30
2010	~40
2011	~50
2012	~60
2013	~70
2014	~80

Система «Бібліометрика української науки» дає суспільству комплексну картину стану вітчизняного наукового середовища, розкриває його галузеву, регіональну і відомчу структуру. Ці можливості забезпечує розроблений програмний інструментарій, що здійснює статистичну обробку даних з бібліометричних портретів для одержання різних аналітичних матеріалів.

Для прикладу наведемо отриманий у системі розподіл вітчизняних учених за галузями знань.

Діаграма 1 говорить про значну перевагу фахівців економічного профілю – їх удвічі більше, ніж науковців з інженерної справи (машинознавців, енергетиків, будівельників). Аналіз сукупності бібліометричних портретів економістів показує, що більшість їх створено науково-педагогічними працівниками вищих навчальних закладів. Така картина обумовлена, зокрема, усталеною тенденцією до розширення економічних інститутів, факультетів і кафедр навіть у технічних університетах. Вважаємо, що МОН України має звернути увагу на цю диспропорцію, оскільки чимало новоспечених «менеджерів» не зможуть працювати за набутою спеціальністю.

«Бібліометрика української науки» дає змогу зрівняти результативність дослідницької діяльності не лише осіб, а й інституцій. Нижче наведено топ 10 установ за кількістю вчених з високим індексом цитування (діаграма 2). Серед них вісім інститутів НАН України і два університети: Київський національний університет ім. Т. Шевченка та Харківський національний університет ім. В. Каразіна. Такий результат очікуваний – наукові школи

формуються кількома поколіннями дослідників і не можуть виникнути в новостворених установах, навіть попри значні інвестиції в їхню інфраструктуру.

Топ 10 інституцій за кількістю вчених, індекс Гірша яких більше 10			
		Відомство	Кількість вчених
01	Інститут математики	НАН	16
02	Київський національний університет ім. Т.Шевченка	МОН	12
03	Харківський національний університет ім. В.Каразіна	МОН	10
04	Інститут фізики напівпровідників ім. В.Лашкарьова	НАН	9
05	Фізико-технічний інститут низьких температур ім. Б.Веркіна	НАН	9
06	Інститут теоретичної фізики ім. М.Боголюбова	НАН	8
07	Інститут металофізики ім. Г.Курдюмова	НАН	7
08	Інститут фізіології ім. О.Богомольця	НАН	7
09	Донецький фізико-технічний інститут ім. О.Галкіна	НАН	5
10	Інститут економіки та прогнозування	НАН	5

За аналогією з бібліометричними портретами вчених створюються профілі наукових журналів – це один з перших кроків на шляху покращення їх видимості в Інтернеті. Найвищі бібліометричні показники серед українських періодичних видань має заснований Інститутом математики НАН України міжнародний електронний журнал SIGMA. Symmetry, Integrability and Geometry: Methods and Applications («Симетрія, інтегрованість і геометрія: методи та застосування»).

Високий рейтинг цього журналу визначається насамперед теоретичним рівнем публікацій та авторитетною міжнародною редколегією. Крім того, цьому сприяє наявність близько 20 сайтів-дзеркал журналу в різних країнах світу і включення метаданих статей до дев'яти світових наукометричних систем, серед яких Web of Science та Scopus. Останнім часом багато говорять про необхідність публікуватися в закордонних часописах, оскільки вітчизняні є начебто другосортними. Інститут математики показав, що й українські періодичні видання можна довести до такого рівня, коли іноземні вчені вважатимуть за честь у них публікуватися.

Сьогодні в Україні ряд редакцій наукових часописів реалізують заходи з підвищення своїх бібліометричних показників. Можна відзначити, наприклад, «Східно-Європейський журнал передових технологій» (Харків). Він має сайт з англomовним інтерфейсом, метадані його статей включено до понад 10 загальнодоступних міжнародних наукометричних баз і репозитаріїв. Журнал стабільно входить до топ 100 українських наукових часописів, за даними Google Scholar. Очевидно, що наступний крок редакції видання – ініціювання його включення до комерційних наукометричних систем. Таку послідовну політику підвищення рейтингу журналу можна рекомендувати й редакціям інших часописів. Вони мають спочатку забезпечити їх включення до ряду загальнодоступних світових науково-інформаційних систем, а надалі ставити завдання про входження на безоплатній основі до комерційних наукометричних систем.

Слід зазначити, що в Україні існує 2,2 тис. наукових фахових видань. Така їхня кількість видається надмірною. Наприклад, у Польщі, за даними системи Index Copernicus, – 1,3 тис., у Росії, згідно з Російським індексом наукового цитування, – 2,2 тис. Можливо, не варто перереєструвати ті фахові видання, які мають нульові бібліометричні показники за останні п'ять років.

«Бібліометрика української науки» – проект, який розвивається за безпосередньої участі наукової спільноти. Віддзеркалення інтелектуального потенціалу вітчизняного дослідницького середовища забезпечується в цьому проекті інтернет-візитівками вчених – бібліометричними портретами. Подальший розвиток робіт забезпечуватиме активізація створення цих візитівок, оскільки оприлюднення результатів досліджень учених в Інтернеті сьогодні розглядається як невід'ємний елемент їхньої професійної діяльності. За таких умов «Бібліометрика української науки» стане загальнодержавною системою моніторингу і відстеження тенденцій розвитку вітчизняної науки, джерельною базою для отримання даних при експертному оцінюванні результативності науковців і дослідницьких колективів (*Костенко Л. Бібліометрика української науки // Дзеркало тижня. Україна* (<http://gazeta.dt.ua/article/print/science/bibliometrika-ukrayinskoyi-nauki-.html>). – 2014. – 7.11).